

5. Історія релігій в Україні. – К., 1999.
6. Колодний А. Релігія і церква в контексті історії України // Історія релігії в Україні у 10 томах. – Т. 1. – Дохристиянські вірування. Прийняття християнства. – К., 1996. – С. 5-40.
7. Колодний А., Здіюрук С. Становлення національних церков як складової національного відродження // Релігійна свобода: історичне підґрунтя, правові основи і реалії сьогодення. – К., 1998. – С. 43-49.
8. Колодний А., Филипович Л. Релігійна духовність українців. – Львів, 1996.
9. Минкявичюс Я. Религия в многонациональном мире. – Вильнюс, 1978.
10. Нельга О. Теорія етносу. – К., 1997.
11. Обушний М. Етнос і нація. – К., 1998.
12. Ребет Л. Теорія нації. – Мюнхен, 1955.
13. Релігієзнавчий словник (відповідні терміни). – К., 1996.
14. Релігія в духовному житті українського народу. – К., 1994.
15. Рибачук М. та ін. Національне відродження. – К., 1995.
16. Річинський А. Проблеми української релігійної свідомості. – Володимир-Волонський, 1933.
17. Сміт Е. Національна ідентичність. – К., 1994.

*А.Гудима** (м. Тернопіль)

ВИКОРИСТАННЯ КРАЄЗНАВЧОГО МАТЕРІАЛУ В КУРСІ “РЕЛІГІЄЗНАВСТВО”

Традиційна програма з релігієзнавства, яка зорієнтована переважно на історію релігії та церкви, з’ясування особливостей релігії, як духовного явища та феномена культури, не завжди забезпечує можливість сповна реалізувати навчально-виховні завдання предмету. Студенти скоріше оволодівають світоглядно-методологічними засадами дисципліни, а не опановують матеріал, який би відповідав потребам сучасного національного відродження українського народу. Відомо, що замулені джерела історії нашого народу політичною волею непрошених

* А.Гудима – к.філос.н., доцент Тернопільської медичної академії ім. І.Горбачевського

зайд як зі Сходу, так і з Заходу продовжують спотворювати етногенез українства, витоки його духовності, самобутність київського християнства, ідею національної Церкви та ін.

При викладанні курсу з релігієзнавства необхідна система тематичного відбору та “застосування” краєзнавчого матеріалу окремо на лекціях, семінарських заняттях, під час самостійної роботи студентів, в усіх формах позааудиторних заходів. Якщо на лекціях і семінарах релігієзнавче краєзнавство може носити фрагментарний характер, то під час самостійної роботи, а тим більше на позааудиторних заходах воно може постати як проблемно-тематичне узагальнення окремих розділів релігієзнавства. Така “українізація” курсу, з одного боку, покликана “оживити” навчальну дисципліну цінностями культури українства, а, з другого, всебічно сприяти формуванню нового історичного мислення в поглядах на витоки та самобутній розвиток духовного життя України.

Уже на першій лекції, яка стосується релігієзнавства як науки, доцільно дати короткий огляд історичних пам’яток, відомих діячів, які стояли біля витоків, вогнищ духовності українства. Доцільно також озадачити студентів пошуковою роботою з історії свого краю, міста, села, що можна буде застосувати на семінарських заняттях, при написанні рефератів та повідомлень, у виступах на гуртку, конференції тощо.

Як свідчить досвід, посилення на матеріали історико-краєзнавчого музею, якщо вони відомі студентам, дає змогу більш предметно розкрити тему про походження релігії та етапи її розвитку. На прикладі життя племен і народів, які населяли Північне Причорномор’я, вони можуть засвоїти особливості міфологічної свідомості землеробів, яку успадкували пращури “руської землі”. Так, історичним нагадуванням про це є могильники висоцької культури (IX-VI ст. до н.е.) села Петрики, що біля Тернополя, та перший археологічний парк-музей європейського значення на могильнику черняхівської культури (III-IV ст. н.е.) в селі Чернелів Руський, упорядкований працівниками обласного історико-краєзнавчого музею Тернопільщини.

Такі “вкраплення” краєзнавчого матеріалу в лекції та семінарські заняття готують студентів до аргументованого сприйняття особливостей поширення християнства на землях України ще з Апостольських часів. Чи не вперше вони дізнаються про Мезію (Покуття) – колонію Риму (II-III ст. н.е.), яка своїми східними відрогами сягала земель сьгоднішнього Заліщицького району, та про Трояновий вал (перша половина II ст. н.е.) в Борщівському районі Тернопільської області, як залишок кордону Римської імперії. Саме з цього напрямку, а потім з Паномії, Моравії, Білої Хорватії ширилось християнство західно-східного спрямування, що

привело до хрещення Червенських Городів та Галичини (872 р.) і утворення, поряд з Тмутараканською (VI ст.), Перемиської єпархії (IX ст.)

Непересічне значення цього часу, згідно окремих досліджень, мало заснування Почаївського монастиря як джерела християнства та культури краю. Разом з цим не позбавлена історичного змісту і друга версія, що монастир був заснований в XIII ст. втікачами-монахами Києво-Печерської лаври в роки татаро-монгольської навали. Коли врахувати переказ, що на цей час припадає з'явлення Божої Матері теж втікачеві-монаху лаври у лісі біля Зарваниці, то на семінарському занятті з проблем християнства в Україні розгортається невимушена дискусія про роль киевоцентриського мислення в духовній консолідації нашого народу, що є повчальним для наших днів.

Наукові дослідження, на основі здебільшого архівних матеріалів краю, переконують в тому, що до 1831 р. московське православ'я не мало жодного відношення до Почаївського монастиря, що він протягом XVIII ст. був чи не єдиною зіркою, яка випромінювала українську духовність на всьому Правобережжі, що з 1831 р. споконвічна українська святиня стала засобом зросійщення Волині, ширення москвофільства в Галичині, на Буковині і в Закарпатті, що русифікована Почаївська лавра жодного разу не стала в обороні прав і свобод українського народу і такою залишилась й по сьогодні.

Берестейська унія 1596 р. та внесок Греко-католицької церкви в національне відродження Галичини з другої половини XIX ст. й до насильницької ліквідації її в 1946 р. є предметом посиленої уваги громадськості. В пам'яті старшого покоління не стерлася подвижницька діяльність Наукового Товариства ім. Т.Шевченка, яка була на правах Академії суспільних наук, "Просвіти", жіночих, молодіжних, спортивних організацій, кооперативного руху під опікою від сільського священика до провідних діячів науки і церкви, якими були, зокрема, митрополит А.Шептицький та його намісник Й.Сліпий.

Утвердження відродженої церкви в нових умовах та з новими завданнями вимагає переосмислення недавнього минулого в ім'я нашого сьогодення. З цього приводу для написання рефератів та повідомлень студентам в пригоді стають збірники наукових конференцій "Релігія і церква в національному відродженні України" (Тернопіль, 1993), "Почаївський монастир в контексті історії та духовності українського народу" (Тернопіль, 1995) та "Берестя-1596" в історичній долі українства" (Тернопіль, 1996).

Відродження українського православ'я в 1924 р., коли була канонізована Вселенським патріархом УАПЦ на окупованих землях Західної України в роки Річі Посполитої, створювало необхідні умови для

національного відродження Волині та міжконфесійного єднання з УГКЦ. Це добре розуміли польські шовіністи, які на усіх щяблях владних структур розгорнули шалений терор проти українського населення. На захист православних братів підняв голос протесту митрополит Андрей Шептицький, що було відкритою демонстрацією сил на національно-обрядовій межі міжконфесійної злагоди і повчальним уроком на майбутнє.

З метою творчого осмислення цього процесу студенти мають змогу опрацювати доповіді та повідомлення урочистої академії “Хресна дорога митрополита Василя Липківського” (Тернопіль, 1994).

Предметом недорозуміння за роки тоталітарної системи стала ідея національної Церкви в Україні, яку й по-сьогодні дехто ще вважає такою, що ніби не узгоджується з основоположним вчення Христа “щоб усі були одно” (Ів. 16, 21). Переконливою відповіддю тут служить нинішня подвижницька діяльність УПЦ КП, УАПЦ та УГКЦ на національно-відродницькій ниві, приклади чого є чисельні.

До світла духовності та освіти відроджується нині монастир василіян в м. Бучачі. В його стінах (з 1712 р.) закінчило не одне покоління богословську та світську (публічну) школи. Гордістю заснованої в 1754 р. в монастирі гімназії став відомий фольклорист, етнограф, літературознавець академік Володимир Гнатюк. А Маркіян Шашкевич з відомої “Руської Трійці”, письменники Андрій Чайковський, Богдан Лепкий та інші діячі науки, культури, церковного життя навіки закарбували своє ім’я на сторінках літопису гімназії в м. Бережанах – одному з осередків українських січових стрільців початку віку, духовний світ яких формувала церква – заступниця від насильного окатоличення й спольщення. Живий приклад після себе з другої половини минулого століття залишив один із засновників “Просвіти” священник Степан Качала, на кошти якого було споруджено бурсу (гуртожиток) української гімназії в Тернополі, з якої вийшли всесвітньовідомі вчені Іван Горбачевський та Іван Пулюй, імена яких разом з іменем Володимира Гнатюка носять сьогодні, відповідно, Тернопільські медична академія, технічний та педагогічний університети.

Фактологічна історія краю актуалізує релігієзнавство, “озвучує” його проблематику етнопсихологічним спектром національної духовності незалежно від віросповідної орієнтації. Справжньою сенсацією для православних та греко-католиків Тернопільщини стало ім’я Арсена Річинського – ідеолога українізації православ’я на Волині у 20-30-х роках нашого віку. Його забута в часи тоталітарного режиму подвижницька діяльність як лікаря, громадське та церковне життя є живим прикладом служіння справі духовного відродження народу. Основна праця

А.Річинського (1933 р.) “Проблеми української релігійної свідомості” пронизана ідеєю національної Церкви на глибинних витоках етногенезу українства.

Місцевий матеріал дає можливість показати, що в одному політичному руслі з придушенням УАПЦ на Волині йшов процес ліквідації УГКЦ в 1946 р. на Галичині. Це переконує студентів у спільній долі двох крил однієї і тієї ж віри, яка з часів княгині Ольги та князя Володимира була провідним виразником етноконфесійних засад Київського християнства.

Формування краєзнавчої культури в курсі релігієзнавства сприяє віросповідній толерантності та міжконфесійній злагоді. Відоме гасло “Бог і Україна” працює на почуття національної самодостатності. Тоді немає різниці, від імені якої конфесії проведено тематичну зустріч “Будьте милосердні, як і Отець ваш милосердний” (Лк. 6, 36), що відбулася як позааудиторний захід в Тернопільській медичній академії ім. І.Горбачевського. Головне в іншому: формування християнських чеснот на здоровому ґрунті національної самосвідомості. Цьому покликани сприяти матеріали краєзнавчої культури в курсі релігієзнавства.